

GÖRFÖL BALÁZS

Fekhelyek szilánkokon

TERÉK ANNA: HALOTT NŐK

**Pesti Kalligram
Budapest, 2017
151 oldal, ár 2490 Ft**

”

Terék Anna könyve megrendítő olvasmány, amely beszippantja és egyhamar el sem engedi az embert. Olyan verses-kötetről van szó, amelyet nem könnyű elhelyezni a kortárs magyar líra mezőnyében, nehéz kapcsolódási pontokat találni az aktuális versnyelvekkel, poétikákkal, mégsem tűnik úgy, hogy a szerző mindenáron különbözni akarna, hogy más akarna lenni. Érezhetően a saját útját járja, és éppen így ér el komoly irodalmi teljesítményt, és úgy tud költőileg megjeleníteni tengernyi szenvedést, hogy közben megőrzi hitelességét. Nagy dolog ez, hiszen az élő, jelenkori irodalom mindig ki van téve a kiüresedés veszélyének. Hogy csak néhány jelenleg fontos és természetesen igencsak értékes irányvonalat említsek a hazai irodalomból, a szociális érzékenységű prózából könnyen lehet fekete giccsű nyomorirodalom, a történelmi emlékezet és felejtés irodalmi feldolgozásai éppen esztétikai egyedülállóságukat áldozhatják fel a még oly jó szándékú didaxis oltárán, a gyakran megfoghatatlan szorongás szürreális költészete pedig időnként modoros ürességbe futhat. Terék nem követi közvetlenül ezeket a trendeket, jóllehet a nyomorúság, a történelmi traumatizáltság és a szorongás fontos részei a kötetnek.

Komolyan kell vennünk a címet: a könyvben halott nők beszélnek. Az irodalmi fikció ily módon olyasvalamit jeleníthet meg, ami a valós élet számára hozzáférhetetlen: a halál utáni beszéd ugyanis rálát az életnek a halálban lezáruló és kikerekedő, azelőtt szükségképpen nyitott egészére. Ez persze önmagában nem újdonság, elég, ha csak Edgar Lee Masters *A Spoon River-i holtak* című verseskötetére gondolunk, amelyben egy fiktív amerikai kisváros halottjai beszélnek el az életüket, amelyek sokrétűen szövődnek egymásba. Terék kötetében is van sok meglepő összefonódás az immár halott nők korábbi életei között, de sokkal fontosabb a különbség Mastershez képest. *A Halott nők* öt szereplője kivétel nélkül csupa szenvedés közepette élt, és ennek a jóformán az egész életet kitöltő szenvedésnek a kíméletlen, érzelmdús, mégis

visszafogott, sosem hatásvadász, önsajnálató vagy erőszakos elbeszélése adja a kötet legnagyobb erejét.

Valamennyi női élet egy-egy versciklust kap a kötetben, a könyv így összeálló öt részes ugyanakkor kellemesen szabálytalan. Hol külön címeket is kapnak egyes versek, hol csupán csillagok választják el őket, hol szinte egybefolynak. Már a verseknek ez a fajta tagolása is egyéníti a megszólalókat, akik között van a gyerekeit sorra elvesztő szerb anya és áldozattá váló bosnyák kislány a jugoszláv háború idejéből, Szibériában élő, férfiak közt őrlődő orosz asszony, rákbetegségéből kigyógyuló nő és egy horvát sziget mellett vesztét leelő nő, akiknek hol ismerjük a nevüket, hol anonimek maradnak. Az ő gyakran asszociatív monológjaikból, elbeszéléseikből, életeményeik felidézéséből, érzékleteikből, emlékezéseikből tevődnek össze a könyv ciklusai. Mint említettem, gyakran váratlanul kiderül, hogy e figurák élettörténetei összeszővődnek, például megtudjuk, hogy a bosnyák lány gyilkosa nem más, mint a szerb anya apja, vagy a nőknek vannak közös szeretőik: bár a kötet kétségkívül szövevényes kapcsolati hálót alakít ki, és mintegy nyomozásszerűen is olvasható, sokkal jelentősebbek ezek a női sorsok önmagukban. Vagyis nem annyira sorsokról van itt szó, hanem épp azok hiányáról: a nők olyan szenvedéseken mennek keresztül, amelyek megakadályozzák, hogy önmaguk által választott, a kiteljesedés felé haladó élettörténetük legyen. A szenvedések okozói pedig általában erőszakos, hűtlen, ingatag férfiak, akik bár cselekvő módon lépnek fel, tetteik nyomorúságosak és nyomort okoznak, és bár irányító szerepet vesznek fel, nem tudják artikulálni mindazt, ami bennük és miattuk történik. A kifejezés ily módon a nők dolga és feladata lesz.

Nagyon hitelesnek bizonyul az a nyelv, amelyen ezek a nők elbeszélik az életüket és szenvedéstörténetüket. Néhány évvel ezelőtt napvilágot látott olyan magyar verseskötet, amelyben szintén nők beszélnek saját traumatikus életükről: Borbély Szilárd *A Testhez* című könyvének egyik fele ilyen verseket tartalmazott. Ám míg Borbély kötetében a női beszélők általában rontott, töredékes nyelven beszélnek, addig Teréknél „szabályosan”, kereken, noha cseppet sem felülstilizáltan. A hétköznapi, jól formált nyelv alkalmazásából ugyanakkor egyáltalán nem következik az, hogy a könyv poétikája szerint a szenvedés minden további nélkül megfogalmazható lenne. De ezek a nők mégiscsak tudnak beszélni a traumáikról, vagyis itt nem az a kérdés, hogy mi az, ami elmondható, hanem hogy mások számára hozzáférhető, megközelíthető-e a szenvedés tapasztalata és még inkább az a tartósnak bizonyuló állapot, amelyet a szenvedés okoz. Úgy tűnik, hogy bizonyos szenvedések átélői egyszerűen más tudás, más tapasztalat, más testi és lelki állapot birtokosai lesznek, mint azok, akik nem lettek kitéve ezeknek a szenvedéseknek. A kötet egyik beszélője, a rákból felépülő, de a borzalmas kórházi élményeket soha nem feledő, gyermektelenségre kárhozott Judit minden kommentár nélkül rögzíti az egyik versben a kívülálló „okosságait”: „Este egy vacsorán ülök. / Velem szemben anyám barátnője / azt hajtogatja, nem érti, / miért gondolják azt az emberek, / hogy van olyan probléma, / ami nem oldható meg.” (120.) A kötet olvasója, ha korábban esetleg egyetértett volna a barátnő értetlenségével, mire ideér a kötetben, biztosan csodálkozva ingatja a fejét e naiv optimizmus hallatán. Mert a kötet, ha nem is tudja közössé tenni a szenvedés tapasztalatát (ez alighanem lehetetlen is), tud közvetíteni valamit annak súlyából: hihetetlenül megterhelő olvasni ezeket a verseket.

A szenvedés tapasztalatának nyelvi megoszthatósága annyiban is problematikusnak bizonyul, hogy a kötet tanúsága szerint a trauma igen erőteljesen testi jellegű: a test olyan fáj-

dalmakat lesz kénytelen hordozni, amelyeket immár nem vethet le, és amelyek tartósan, alighanem végleg nyomot hagynak rajta. „A testem roppanásokkal / emlékszik, / emlékeztet” (37.), mondja az egyik vers beszélője. És a kötetben lépten-nyomon feltűnnek ilyen testi emléknymok, végletes testi változások: „Annyira megijedtem, / hogy nem tudták / behajlítani a lábamat” (89.), „Mert a gyerek hiába hal meg, / utána sohasem történik semmi. / És marad a szívben egy repedés, / a repedésben meg lerakódik a félelem” (10.), „Úgy törtem kettőbe, ahogy a virslik, / ha beljük szúrod a villát. / Pont középen” (37.). A test, a testi létezés így módon kiszolgáltatottsággal jár, a fájdalom helye, amely végleges hatásoknak, sérüléseknek van kitéve, megfosztva a személyt integritásától: ebben a keserű tapasztalatban így vagy úgy mind az öt beszélő osztozik.

Bár azt írtam, hogy az öt beszélő hétköznapi, szabályos nyelven szólal meg, ez nem jelenti azt, hogy a kötetnek ne lennének úgyszólván irodalmi eszközei. Nagyon is vannak ilyenek, nagyon is a helyükön vannak, és sehol nem válnak irodalmiaskodóvá. Ilyen eszköz például az elliptikus késleltetés, rögtön a kötet első ciklusában, amelyben a szerb anya „Az én apám”, ill. „Az én apámat” tagmondatot csak több oldal után fejezi be azzal, hogy „agyonlőtte / két neveltő katoná” (15.) – mire ide eljutunk, már sok mindent megtudunk az apáról, de az igazi sokk csak ezután következik: kiderül, hogy az apát azért lövik le, mert puskatussal kiverte egy bosnyák kislány fogait. Pontosabban: „*huszonnyolc fogát*” (kiemelés tőlem – GB). Az ilyesfajta mikrorészletek alkalmazása is komoly eszköz a kötetben: egyrészt nagymértékben fokozza egy-egy leírás konkrét, egyedi jellegét, másrészt erősíti a hitelesség érzetét az olvasóban: mert ki is tudná csak úgy elképzelni azt a rettenetet, amelyet a bosnyák kislány fogalmaz meg: „Bele kell harapni. / Ha mondják, jó erősen / bele kell harapni a / puskacsőbe. / Mert akkor a csőre / koncentrálnak az ember. / Köré tapasztja a száját, / a csőre szorítja a fogait / és tán elfelejt félni.” (94.) S számos hasonlatot, metaforát említhetnénk, amelyek egyediek és meghökkentőek, de sosem érthetetlenek, hanem nagyon is találóak, például: „Apám arcára / ráverték szögekkel / a könnyeket.” (20.) (Ez a három sor azt is illusztrálja, hogy a soráthajlással is hatásosan bánt a kötet.) Vagy végezetül ott van a szilánk motívum, amely Judit ciklusában először az apa összetört álmainak lesz a trópusa, majd eldönthetetlen, hogy valódi szilánkokon fekszik-e a beszélő, vagy metaforikusan fejeződik ki, hogy az apja összeomló terveinek lesz az áldozata. Akárhogy is, a *Halott nők* olyan szilánkokat hagy maga után, amelyeket nem könnyű végleg felsöpörni.